

Premio Internazionale Carlo Scarpa per il Giardino

25. izdanje, 2014. godine

Osmače i Brežani

Srebrenica, Bosna i Hercegovina

Irfanka Pašagić, Tuzlanska Amica

Usvojimo Srebrenicu

Kada me je Edi Rabini, čuvar i promotor misli Aleksander Langer, u neformalnom razgovoru, upitao kako mogu da pomognu, ne sjećam se šta sam tačno rekla, ali znam da je moja poruka bila – treba doći i biti prisutan u Srebrenici. To je rečenica koju inače često ponavljam, ali sam bila sigurna da me je on čuo. I razumio.

Dokaz za to je i ova nagrada Muhamedu i Veliboru, koje, bez njega, sigurno ne bi bilo.

Srebrenica, nekad prelijepi turistički gradić u sjeveroistočnoj Bosni, poznat po termalnoj vodi jedinstvenoj u Evropi i koju čuveni putopisac Evlija Čelebija nekada davno nazva sunderom natopljenim ljekovitim vodama, ubijana je izolovana tokom više od tri godine potpune nezainteresovanosti da joj se pomogne, da bi završni udarac zadobila jula 1995., uz direktan televizijski prenos, pred očima čitavog svijeta.

Srebrenica – dani sramote je knjiga koju je napisao Luca Leone.

Hiljade mrtvih i hiljade nestalih. I jos više onih koji nastavljaju da žive sa dubokim ranama na duši koje sporo zarastaju.

I nakon svega, nemamo prava reči da nismo znali.

Za oporavak nečeg tako sistematski uništenog, kao što je uništena Srebrenica i sve što je činilo život u njoj, treba vrijeme. I puno prijatelja, puno podrške, puno razumijevanja.

Davno sam prepoznala da se rane načinjene ljudskim zlom, jedino mogu liječiti ljudskom dobrotom.

Godinama radim sa djecom i mladima koji su u ratu i nakon njega ostali bez roditelja. I priznajem, najbolje životne lekcije naučila sam od njih.

Neposredno po završetku rata, pripremajući mali zbornik dječijih radova iz Doma za djecu bez roditeljskog staranja, u kojima su pisali o svojim sjećanjima na vrijeme kada su živjeli sa svojom porodicom i slavili praznike, vremenu kada su ih izgubili, strahovima koje su doživjeli, dolasku i životu u Domu, danima smo pokušavali da pronađemo adekvatan naslov. Besima, psiholog iz Doma koja me je neraskidivo vezala za ovu djecu, predložila je da pitamo njih. “Sve je to u srcu mom” – odlučili su istog trenutka kada smo ih pitali.

Najbolje se može pomoći ako makar na trenutak zavirimo u ta srca prepuna uspomena. I onih lijepih, i onih drugih.

Tuzlanska amica je sve svoje aktivnosti planirala slušajući i pamteći ono što su nam ratom ranjeni govorili, pokušavajući zajedno sa njima da učinimo ono što je najbolje.

Zahvaljujući ogromnom razumijevanju i prijateljstvu sa mnogobrojnim organizacijama, prije svega iz Italije, od kojih su neke rođene nakon upoznavanja sa nama i našim radom, uspjeli smo da tragovi našeg prisustva budu posvuda, nekad skriveni u dušama onih kojima smo pomagali, nekad lako vidljivim.

Naša sreća je što smo sreli dobre ljude u vremenu kada nam je topla riječ, pomoć i podrška najviše trebala. Uz Edija i Fondaciju Langer, godinama sa nama su i Spazio Pubblico di Donne iz Bolonje, Cral Telecom Emilia Romagna i Cral Telecom Liguria, Regio Emilia Romagna, udruženje Culturale Macondo iz Bagnola, udruženje Macondo Tre iz La Spezia, udruženje Adottando iz Bologne, časopis «Una città», udruženje Solidarietà 91 iz Villa di Serio, udruženje Banca Aiuti iz Riminija i mnogo drugih.

(Ustvari, umjesto naziva organizacija, radije bih napisala imena ljudi, jer, organizacije sa kojim surađujemo čine dobri ljudi. Ali – to bi bio veoma dug spisak).

Počeli smo kao neformalna grupa, u prvim danima rata, u vremenu kada smo i sami bili izgubljeni, sa željom da pomognemo kolonama žena, djece, starica, koje su iz koncentracionih logora pristizale u Tuzlu. Tek kasnije sam shvatila da je to bila hrabrost i jedinstveno iskustvo – u danima kada je smrt bila svuda oko nas, kada smo i mi i one bili gladni i uplašeni – pokušavali smo ublažiti psihološku patnju koja je trajala.

Godinama smo suočeni sa pričama o Srebrenici onih koji je nikada nisu posjetili, mnogobrojnim projektima koji koštaju previše bez vidljivih rezultata, nastalih u kancelarijama, daleko od realnosti i potreba ovog posebnog grada.

Sjećam se jednog mladog Srebreničanina koji je rekao da «ako se ovako nastavi, bit cemo kao Muzej voštanih figura – dolaziti će, gledati nas i otići. Dati nešto para kao ulaznicu za cirkus».

Kada sam Ediju pričala o tome kako pomoći, željela sam da, osim onih koji dođu u Srebrenicu jedanput, napišu knjigu i misle da znaju šta i kako treba, i onih koji misle da se novcem mogu oprati nečinjenja u vremenu zla, postoje i oni koji će doći zato što iskreno žele, koji će saslušati, podržati, iskritikovati kada to treba, onih kojih se tiče i ono što se desilo i ono što treba za drugačije sutra.

Znala sam da u Srebrenici postoje mladi koji se ne mire sa situacijom podijeljenosti i istina samo svog naroda. Mladi koji su spremni da se suoče sa strašnim vremenom rata i zločina, ali i da u onome što je Srebrenica bila nekad probude nadu da se sutra može graditi bez mržnje i zajedno. Hrabri, mladi ljudi koji žele ostati u gradu, crnim slovima upisanog u historiju Europe.

I boriti se za bolje.

Srebrenica danas je nešto potpuno drugačije od Srebrenice što je nekad bila. Jedino lijepo i dobro što ćete tamo opet naći su ljudi.

Kao i sve u Bosni i Hercegovini, i sjećanje o Srebrenici se dijeli na dva dijela – ono prije rata i ono poslije. Tragovi onog od prije su nevidljivi, ali postoje u dušama preživjelih. Upravo to sjećanje treba sačuvati za generacije koje stasavaju i one koje će doći.

Znala sam da sačuvati priče iz Srebrenice “prije” znači vjerovati da zlo ne može pobijediti i da se nova budućnost može graditi na onom što je bilo dobro i što ne može i ne smije biti uništeno i zaboravljeno.

Zbog toga sam pričala o potrebi dolaska u Srebrenicu.

Zbog toga sam pričala o potrebi da se prošlost Srebrenice i lijepe srebreničke priče zapišu, kroz formiranje dokumentacionog centra.

Zbog toga sam htjela da grupa mladih dobije prostor gdje mogu biti zajedno i zajedno pričati o onom što je bilo i onom što žele da bude.

Zbog toga ideja o Internacionalnoj sedmici sjećanja kao potvrda da nismo zaboravili Srebrenicu i potvrda da smo blizu.

Naziv Adopt Srebrenica mi se u početku nije svidio. Danas, zahvalna sam Sabini Langer što je prepoznala svu snagu i svu ljubav koju riječ Adopt u sebi nosi. Jer, ako nekoga usvojiš, onda to uradiš zato što to želiš. I činiš sve da bude sretan. Zajedno sa tobom. I tek onda kada si siguran da može dalje sam, pustiš ga da odleti. Ali i dalje si tu, da se raduješ ili tuguješ sa njim, da ga čuješ i da te čuje kada zatreba.

Sjećam se Prve međunarodne sedmice sjećanja.

Navikli da samo tokom obilježavanja godišnjice genocida u Srebrenici bude više aktivnosti, u čudu su nas gledali. U vrijeme kada su ulice uobičajeno prazne, bili smo mi.

Kada smo tražili porodice gdje mogu biti smješteni učesnici, većinom mladi iz Italije, nije bilo zainteresovanih. Porodice koje su prije rata, godinama, živjele od turizma i nadmetale se u ljubaznosti prema gostima, odbijale su pomisao da to i nastave. Shvatili smo, da su nakon višegodisnje traumatizacije prestali vjerovati da mogu i znaju. Razgovarali smo dugo

s njima, objašnjavali šta treba da urade, ubjeđivali ih da je ovo mnogo jednostavnije nego su to radili prije, govorili im da čak i ako ne bude idealno niko im neće zamjeriti. Nekako su pristali i bili smo svjedoci njihove sreće kada su gosti otišli prezadovoljni. Sljedeće godine broj porodica koje su željele ugostiti učesnike Sedmice bio je preveliki. Kada smo im rekli da trebaju obezbijediti i doručak, za njih je bio šok – ponovo onaj isti osjećaj nemoći i nemogućnosti. Mogli smo i mi odustati, ali nismo. Znali smo da su to posljedice proživljenog. Na jednoj konferenciji, predstavnik UN-a ovakvo ponašanje ljudi iz jednog izbjegličkog naselja nazva ljenošću! A da je samo htio, mogao je pročitati da su gubljenje interesa za aktivnosti koje su ranije bile uobičajene, osjećaj uskraćene budućnosti, osjećaj bespomoćnosti, uobičajene reakcije na dugotrajnu traumatizaciju.

Kada je sve bilo gotovo, njihova sreća je bila opipljiva. I novac koji su zaradili nije bio manje važan – većina porodica sa zadovoljstvom je konstatovala da prvi put neće brinuti za ogrev tokom duge srebreničke zime.

Išli smo i idemo korak po korak. Slušajući i odlučujući zajedno. Govoreći o prošlosti, ali uvijek sa mišlju o budućnosti. Organizujući izlete radi upoznavanja ljepote Srebrenice i njene burne historije. Dovodeći mnogobrojne umjetnike i stručnjake iz različitih oblasti, mnogobrojne mlade da u Srebrenici nauče lekciju. Organizujući edukativne seminare i radionice sa mladim Srebrenice.

Prepreke na koje smo nailazili, zajedno smo savladavali. I nije bilo teško.

Ne mislimo da smo projektom Adopt napravili čudo u Srebrenici.

Ne mislimo da smo puno promijenili njihov život.

Ali, znamo i oni znaju da u nama imaju prijatelje i da nas je svaki dan sve više i više. I zato nas svaki put dočekaju sa radošću.

I svaki put ostaju neki tragovi. Kao što su i polja heljde na visoravni iznad Srebrenice.

Srebrenica mora postati grad sjećanja.

Ali i grad nade.

Grad u kome ćemo učiti lekcije. I nadati se da će ovaj put zaista biti naučene. Da se ne ponovi, kao što se danas ponavlja u Siriji, Ukrajini...

Tekst Irfanke Pašagic (direktorica udruženja Tuzlanska Amica, Tuzla) je dio dosjea *Osmače i Brežani*. Međunarodna Nagrada Carlo Scarpa za Vrt, xxv izdanje, pripremili Domenico Luciani i Patrizia Boschiero, sa Andrea Rizza Goldstein, Fondacija Benetton Studi Ricerche, Treviso 2014.